

Vlaams
Parlement

vergadering **C64 – LEE10**
zittingsjaar 2010-2011

Handelingen

Commissievergadering

Commissie voor Leefmilieu, Natuur, Ruimtelijke Ordening
en Onroerend Erfgoed

van 17 november 2010

INHOUD

- Vraag om uitleg van de heer Johan Verstreken tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over de ondergrondse resten uit de Eerste Wereldoorlog in de West-Vlaamse frontstreek
- 336 (2010-2011)
- Vraag om uitleg van de heer Dirk Van Mechelen tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over bunkerlinies
- 471 (2010-2011) 3
- Vraag om uitleg van de heer Bart Caron tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over een wijziging van het besluit van een onderhoudspremie voor beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten
- 466 (2010-2011) 12

■

Voorzitter: de heer Bart Martens

Vraag om uitleg van de heer Johan Verstreken tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over de ondergrondse resten uit de Eerste Wereldoorlog in de West-Vlaamse frontstreek - 336 (2010-2011)

Vraag om uitleg van de heer Dirk Van Mechelen tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over bunkerlijnes - 471 (2010-2011)

De voorzitter: De heer Verstreken heeft het woord.

De heer Johan Verstreken: Minister, zoals u nog weet uit de vorige legislatuur, volg ik alles op wat met de Eerste Wereldoorlog te maken heeft. Ik houd die kwestie nu en dan graag onder de loep bij de verschillende beleidsmakers om na te gaan wat er wordt ondernomen en wat er nog te ondernemen valt.

Ik ben dan ook zeer verheugd dat u, alleszins voor dit thema, de gelukkige bevoegdheidsverdeling hebt van Toerisme en Onroerend Erfgoed. Ik ben ervan overtuigd dat dit tot een boeiende kruisbestuiving kan leiden die van de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog iets moois kan maken en waar de hele streek ook toeristisch en economisch van zal kunnen genieten. Herinneringseducatie speelt hierin ook een belangrijke rol.

Een aspect van het oorlogserfgoed waar wat minder aandacht naartoe gaat, is het ondergronds erfgoed. In de frontstreek liggen immers nog vele bekende en allicht ook een aantal nog onbekende ondergrondse constructies. Deze constructies hebben uiteraard fel te lijden onder de tand des tijds, erosie, al dan niet mee in de hand gewerkt door intensieve landbouw, onoordeelkundige opgravingen, tot plundering toe.

Er zijn nog heel wat bekende dugouts en Unterstände van Britse of Duitse makelij te vinden, soms dicht bij de vroegere frontlijn, soms ook wat verder achter de lijnes gelegen. Geschiedkundig zijn die zeer waardevol, maar de meeste zijn momenteel niet toegankelijk en gelegen op privéterrein.

Minister, ik had al eens het geluk zo'n dugout te kunnen bezoeken en dat is behoorlijk indrukwekkend. We zijn met enkele leden van de commissie Binnenlandse Zaken en Toerisme en met enkele mensen van uw kabinet op bezoek geweest in de regio. Wereldwijd gaan mensen naar Vietnam om te kijken naar de ondergrondse loopgraven. Wij hebben ook dergelijke dingen. Veel ervan zijn in kaart gebracht, maar nog niet alles. Soms is het zonde dat ze niet toegankelijk zijn. Zeker met de herdenking van Wereldoorlog I hebben we heel veel troeven in handen en zou het de moeite zijn om privé-eigenaars met dergelijke zaken op hun terrein, te motiveren en samen na te gaan wat er kan gebeuren.

Minister, u beschikt over een uitgebreide administratie en dito instrumentarium om deze sites te zoeken, te onderzoeken, te beschermen en te vrijwaren van verder verval. Hoe zit het met de inventarisatie van het bekende erfgoed van de Eerste Wereldoorlog? Welke stappen zijn al gezet, hoe vordert een en ander en hebt u al meer zicht op de timing? Op welke manier hebt u hierbij ook aandacht besteed aan de specifieke situatie van het ondergrondse erfgoed? Op welke manier zorgt u ervoor dat het wetenschappelijk onderzoek van deze sites goed wordt omkaderd? Hoe betreft u het middenveld, de amateurarcheologen, de streekmusea, de privé-eigenaars en dergelijke meer in dit proces?

Minister, nu ik u toch aan het ondervragen ben over het erfgoed van de Eerste Wereldoorlog, heb ik nog een laatste vraag naar de relictien die gelieerd zijn aan de mijnslagen, meer bepaald die in Wijtschate. In de streek wordt zelfs verteld dat er ergens diep in de grond een Engelse graafmachine moet zitten die voor de oorlog gebruikt werd voor de aanleg van de Londense

metro. Volgens informatie die ik ter plaatse heb gekregen, blijkt dat ook te kloppen. Misschien is het interessant om dat mee te inventariseren en er iets mee te doen. Hoe neemt u deze specifieke elementen op?

De voorzitter: De heer Van Mechelen heeft het woord.

De heer Dirk Van Mechelen: Dit blijft een boeiend onderwerp. Degenen die gisteravond toevallig de kans hadden om de Canvasuitzending te zien over de Eerste Wereldoorlog, zullen wel weten waarom we deze vragen stellen. Met 'Net gemist' kun je dat ongetwijfeld straks nog eens vlug bekijken. Het was een heel mooie uitzending.

Minister, onder andere in het kader van de bescherming van de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog wordt op dit ogenblik, terecht en met onze dank en waardering, werk gemaakt van de bescherming van ons oorlogserfgoed. Als je vandaag aan de bevolking zou vragen, welke objecten zij associeert met gewapende conflicten, zullen bunkers en versterkingen ongetwijfeld zeer hoog scoren.

Minister, de afgelopen maanden heb ik u verschillende schriftelijke vragen gesteld naar aanleiding van berichten in de media over bunkers die met afbraak kunnen worden bedreigd. Ondanks het feit dat u telkens aangaf dat ik mij geen zorgen moet maken, doe ik dat wel. Ondanks de inzet van veel mensen op het terrein, stellen we vast dat die inventarisatie misschien best in samenspraak met u en uw administratie in een hogere versnelling moet schakelen om tijdig te kunnen ingrijpen.

Enkele weken geleden deed u bijvoorbeeld mee dat de bunkers en bunkerlijnes gelegen binnen militair domeinen niet worden geïnventariseerd. Nochtans komt het mij voor dat de kans dat je op militaire domeinen dergelijke objecten aantreft, bijzonder groot is.

Ik stel ook vast, minister, dat vandaag nogal wat militaire domeinen te koop staan. Ik denk aan het Fort van Kapellen, een interessante site vanwege de aanwezige bunkerlinie. Het zou interessant zijn om toch tot inventarisatie van de militaire domeinen over te gaan.

Recent nog ontdekte iemand die gespecialiseerd is in de bunkerlijnes rond Gent, tot zijn verbijstering dat een van de best bewaarde bunkers van de linie – zowel de oorspronkelijke kleuren als bijna de hele inrichting met de wapenrekken bleven bewaard – op geen enkele manier aan bod kwam in de inventaris van het erfgoed die gebruikt wordt voor het opmaken van het Sigmaplan. Er heerst dus bezorgdheid over de vraag of we onze doelstelling, namelijk bescherming, wel zullen halen. De inventarisatie is daarbij een eerste stap.

Minister, hoeveel medewerkers zijn op dit ogenblik bezig met de terreininventarisatie en de opmaak van de beschermingsdossiers voor de bunkers en de bunkerlijnes van de Eerste en de Tweede Wereldoorlog? Hoeveel bunkers zijn het afgelopen jaar aan de inventaris toegevoegd? Gebeurde dat na een terreinbezoek of na analyse van een inventaris opgesteld door een vrijwilligersvereniging of door burgers? Op welke manier en door hoeveel mensen worden de inventarissen die door de samenstellers via websites of andere al dan niet digitale publicaties ter beschikking worden gesteld van alle geïnteresseerden, gescreend en gebruikt om de eigen inventaris en kennis aan te vullen? Hoeveel van de bekende bunkers zijn intussen in de inventaris opgenomen? Hoeveel zijn er voorlopig of definitief beschermd? Zijn er intussen al afspraken gemaakt met de federale overheid over de inventarisatie van bunkers en versterkingen gelegen op militaire domeinen?

U weet, minister, dat er ook met uw collega van Ruimtelijke Ordening nogal wat discussie is over de aanpak van de desaffectatie van militaire domeinen. Welke initiatieven werden al genomen? Is het VIOE daarmee bezig? Op welke manier werd al gebruikgemaakt van de beschikbare informatie bij bijvoorbeeld de Koninklijke Militaire School of het Legermuseum? U legt best uw oor te luisteren bij mijn oud-collega en vriend Luc De Vos, die zelf zeer geïnteresseerd is in deze problematiek.

Tot nu toe bleef bescherming meestal beperkt tot de bescherming van individuele bunkers. Iedereen weet dat de meerwaarde ligt bij een linie van bunkers. Dat blijkt uit internationale publicaties. De onderlinge samenhang is daarbij belangrijk. Ik verwees naar het domein in Kapellen en de link met de antitankgracht. Langs het antitankkanaal zijn nog heel wat militaire complexen zeer goed bewaard. Zo zijn er eerste bunkerlinies, tweede bunkerlinies, communicatielinies, geschutsvelden, en de vraag is hoe ze beschermd kunnen worden. Hoever staan we ermee? Zijn er voldoende mensen en middelen voor? Mocht dat het geval zijn, dan kunnen we heel wat mensen geruststellen.

De voorzitter: Minister Bourgeois heeft het woord.

Minister Geert Bourgeois: Ik zal de vragen apart beantwoorden, al zijn ze sterk met elkaar verbonden. Tijdens de commissievergaderingen van 2 juni en 6 oktober van dit jaar zijn heel wat vragen over dit onderwerp gesteld en boeiende gesprekken gevoerd over het lopende inventarisatieproject. Ik verwijs dan ook naar mijn antwoorden van toen.

Het komt erop neer dat tussen november 2002 en mei 2005 een grootschalig inventarisatieproject van het bouwkundig WO I-erfgoed liep. Dat project was een samenwerkingsproject van de provincie West-Vlaanderen en het toenmalige Monumenten en Landschappen. De klemtoon lag op de inventarisatie van materiële en bovengrondse relictten zoals bunkers, schuilplaatsen, gedenktekens, militaire begraafplaatsen en noodwoningen. In 2007 is deze inventaris gekoppeld aan de VIOE-databank van het bouwkundig erfgoed zodat de informatie vlot kan worden ontsloten voor het grote en geïnteresseerde publiek. De inventaris kan op de site www.vioe.be worden geraadpleegd.

U merkt terecht op dat het noodzakelijk is het WO I-erfgoed integraal te benaderen. Niet alleen het bovengrondse bouwkundige erfgoed is van belang, ook de waardevolle landschapselementen en ondergrondse constructies moeten in kaart worden gebracht in functie van behoud, beheer en ontsluiting. Daarom is het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) eind 2009 gestart met de opmaak van een integrale inventaris met bijhorend waarderingsonderzoek. Aangezien de inventaris van 2005 gericht was op het bouwkundig bovengrondse erfgoed, ligt de focus van de huidige inventarisatiecampagne vooral op het oorlogslandschap en op de archeologische relictten. Ik heb op 6 oktober meegedeeld dat die inventaris midden 2011 afgerond zal zijn, en tot op heden loopt die inventarisatie op schema.

U suggereert terecht in uw vragen dat de inventarisatie van het ondergrondse erfgoed een totaal andere aanpak vergt dan de inventarisatie van de bovengrondse relictten. WO I heeft enorm veel sporen nagelaten in de bodem. We maken daarbij het onderscheid tussen twee categorieën: één, de structuren die tijdens WO I bovengronds zijn aangelegd, maar waarvan de resten door het oorlogsgeweld of door naoorlogse ontwikkelingen enkel nog in het bodemarchief te vinden zijn, bijvoorbeeld uitgegraven loopgraven of ontplofte bunkers waarvan de bodemplaat nog bewaard is; en twee, constructies die tijdens WO I bewust ondergronds zijn aangelegd, bijvoorbeeld de ondergrondse schuilplaatsen of 'diep dugouts', door de Duitsers 'minierte Unterstände' genoemd, of mijntunnels. Het opsporen van deze twee categorieën van ondergronds erfgoed vergt een verschillende aanpak.

Ik begin met de eerste categorie. Van de 'gewezen' bovengrondse structuren vinden de onderzoekers de locatie meestal terug in historische documenten, zoals loopgravenkaarten en luchtfoto's uit 1914-1918. Daarop kan een archeologisch onderzoek worden geënt om de bewaringstoestand van dit ondergronds erfgoed in te schatten.

Ik geef één voorbeeld dat wat verduidelijking kan geven. Toen de oorlog in een stellingenoorlog verzandde, groeven de oorlogsvoerende partijen zich in. Dat leidde onder meer tot de aanleg van duizenden kilometers loopgraven aan weerszijden van de frontlijn. Bij elke verschuiving van de frontlijn – en in Vlaanderen zijn er een viertal grote verschuivingen geweest – werd een nieuw loopgravenstelsel aangelegd of werd het oude, bij terreinwinst, deels gerecupereerd.

In het lopende inventarisatieproject van het VIOE tekenen de onderzoekers deze structuren op basis van de loopgravenkaarten georeferend. Zo kan de oorspronkelijke ligging van deze structuren in het huidige landschap worden gelokaliseerd. Op basis hiervan en op aangeven van terreinkenners, worden locaties uitgekozen die voor een archeologisch proefsleuvenonderzoek interessant zijn. Met behulp van georeferende luchtfoto's worden de ingetekende structuren nauwkeuriger gelokaliseerd, tot op enkele meters precies. Dit gebeurt in samenwerking met de vakgroep Archeologie van de Universiteit Gent.

Sinds midden september loopt het proefsleuvenonderzoek in verschillende deelgemeenten van de frontzone, zoals Esen, Merkem, Koekelare, Kaaskerke, Pervijze, Lampernisse, Boezinge, Elverdinge, Voormezele, Bikschote, Langemark, Zonnebeke, Beselare, Zillebeke, Wijtschate en Mesen. Die proefsleuven liggen verspreid over het Belgisch front, de Britse, Duitse en Franse linies.

De doelstelling van het onderzoek is om een inschatting te kunnen maken van de bewarings-toestand van dit ondergrondse WO I-erfgoed en van de eventuele beschermingsnood. Relicten die zich dieper dan 4 tot 5 meter bevinden, worden ongemoeid gelaten.

Ik kom tot de tweede categorie. Moeilijker op te sporen zijn de ondergronds aangelegde constructies, zoals tunnels, mijningangen en 'deep dugouts'. Precies omdat deze ondergronds zaten, zijn ze ook niet of nauwelijks te traceren op loopgravenkaarten en luchtfoto's. Het was natuurlijk de bedoeling van de oorlogvoerende partijen om ze te onttrekken aan het oog en aan luchtfoto's.

Het bestaan van tunnels voor de verplaatsing van troepen naar het front is relatief goed bekend. Bijvoorbeeld de Hoogtetunnel onder de Meenseweg op grondgebied Ieper-Zonnebeke, is goed bekend, alsook dat deze inmiddels grotendeels is opgevuld.

Ook de tunnels en mijningangen die werden gebruikt voor de ondergrondse mijnenoorlog, kunnen we relatief goed lokaliseren. Omdat de locaties van de dieptemijnkraters bekend zijn en omdat de mijnen via een schacht en tunnels werden geplaatst, meestal in de Ieperse blauwekleibodem, kan men nagaan waar deze tunnels ongeveer voorkomen. Bekend zijn de kraters van de negentien Britse dieptemijnen die op 7 juni 1917 op de frontlijn in Mesen en Wijtschate tot ontploffing kwamen.

In het geval van 'deep dugouts' is de problematiek gelijkaardig. Ondergrondse schuilplaatsen werden in toenemende mate op het einde van de oorlog aangelegd, zeker vanaf 1917, vanaf het moment dat het landschap in de frontzone bijna volledig vernield was en nauwelijks nog beschutting bood. Vooral de Britten gaven de voorkeur aan ondergrondse schuilplaatsen. Enkele werden tot nu grondig onderzocht en uitgegraven zoals de 'Bremen redoubt' alsook de 'Vampir dugout' en de 'Beecham dugout' in Passendale en Zonnebeke.

Ook voor andere ondergronds aangelegde constructies is de problematiek gelijkaardig. Meestal gaat het om houten constructies, vaak diep onder het maaiveld, die heel gespecialiseerde onderzoeksingrepen vereisen en dus niet met een doorsnee archeologisch onderzoek kunnen worden onderzocht. Bovendien komt bij dit type van constructies niet alleen een erfgoedbelang, maar ook een aspect veiligheid, zoals grondverzakkingen en stabiliteit, kijken.

Zo werd de 'Bremen dugout' tussen 1983 en 1999 opengesteld voor het publiek tot de constructie het dreigde te begeven door de aantasting van het hout in de schacht en de galerijen. In het geval van de 'Beecham dugout' was er na de oorlog – nietsvermoedend – een woning gebouwd boven op een deel van de ondergrondse houten constructie. Toen die ondergrondse constructie het deels begaf, verzakte ook het huis en merkte men de dugout op.

Om de precieze locatie tot op perceelsniveau te kennen, werkt het VIOE samen met terreinkenners en experts die over het thema al hebben gepubliceerd zoals Johan Vandewalle, Kristof Jacobs en Franky Bostyn. Het proefsleuvenonderzoek leidde al tot de vondst van

twee, mogelijk nieuwe, ondergrondse trappen, die naar een ondergronds verblijf dan wel een gang leiden.

Bovendien zal het onderzoeksrapport van het VIOE, dat medio 2011 wordt opgeleverd, aanbevelingen doen over het verdere beheer van ondergrondse constructies, waarbij rekening wordt gehouden met erfgoedzorg en veiligheid.

U legt terecht het verband met toerisme, maar u ziet dat er heel veel aspecten bij komen kijken. Ik neem aan dat het rapport de basis zal bieden om toe te laten verdere beleidsmaatregelen te nemen, mede in samenspraak met Toerisme Vlaanderen, Westtoer en de gemeentebesturen waar het gaat over publieke plaatsen. Vaak bevinden die constructies zich natuurlijk ook op privéterreinen waar men niet zomaar een of andere ingreep kan doen of zomaar kan overgaan tot openstelling.

Het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed voorzagt en voorziet voor de uitvoering van het onderzoek in 2010 tot midden 2011 in een omkadering van zes erfgoedonderzoekers voor ongeveer 3,5 voltijdse equivalenten, zeven arbeiders en één veldtechnicus voor ongeveer 3,2 voltijdse equivalenten. Die personeelsleden staan in voor het landschapsonderzoek, voor WO I-archeologieonderzoek en voor het aanvullen van de reeds bestaande WO I-inventaris – 2002-2005 – met nieuwe vondsten bouwkundig bovengronds erfgoed.

Daarnaast kan het VIOE rekenen op de belangstelling en inzet van vrijwilligers, onder wie Britse experts, archeologen en explosievenexperts. Voor het proefsleuvenonderzoek krijgt het VIOE ook de medewerking van de eigenaars – landbouwers of boseigenaars – van de gronden waarop de proefsleuven werden getrokken. Er wordt met elke eigenaar een overeenkomst afgesloten. Vanwege de grote lokale belangstelling wordt daarin ook steeds zeer expliciet vermeld dat de vondsten eigendom blijven van de eigenaar van de grond. Het middenveld en de terreinkenners hebben een rol gespeeld bij het uitkiezen van de locaties, waar de proefsleuven zouden worden getrokken, bij de contacten met de eigenaars en bij het aanbrengen van bijkomende historische informatie.

Samenwerkingsakkoorden of afspraken werden gemaakt met het In Flanders Fields Museum, de provincie West-Vlaanderen en de Universiteit Gent voor het ter beschikking stellen van informatie en expertise. Het Memorial Museum van Passendale brengt expertise in via een project over de deelgemeenten Zonnebeke en Passendale, dat door het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed nauwgezet opgevolgd en begeleid wordt.

U stelde een bijkomende vraag over een Engelse graafmachine die zich ergens diep in de ondergrond zou moeten bevinden. Volgens de historische literatuur zouden de Britten nabij Petit Bois in Wijtschate in 1917 een graafmachine ingezet hebben, die oorspronkelijk gebruikt werd voor de aanleg van metrotunnels. Die machine is door de makers en in het strikte geheim naar Vlaanderen verscheept. Het kostte heel veel tijd om het gevaarte van bijna 1 ton te monteren en aan de praat te krijgen.

In de voorbereiding op de mijnenslag van 7 juni 1917 moesten er vanuit de Britse frontliniestellingen gegraven worden tot onder de Duitse stellingen voor de plaatsing van zware mijnladingen. De machine leek echter onbetrouwbaar en zou zich binnen de kortste keren verticaal in de grond hebben geboord en daar vervolgens diep onder de grond zijn vastgelopen. Manueel uitgraven was voor de Britten geen optie. Ze hebben het toestel achtergelaten en het werk verder manueel voortgezet zoals het tot op dat moment gebeurde.

Vermoedelijk zit het toestel nog altijd zo'n 20 meter diep onder de grond. Het VIOE kan aan de hand van historische literatuur vermoeden waar dat ongeveer is. Maar het artefact op zich draagt weinig bij tot de kennis van de Eerste Wereldoorlog. Het zou ook een grote inspanning vergen om het uit de bodem te halen. Bovendien zegt het internationaal verdrag van Valletta dat men zulke zaken onder de grond in situ moet bewaren. Het hele verhaal zoals u het brengt en anderen het zullen brengen, heeft misschien meer waarde en meer aantrekkingskracht door te zeggen dat de machine zich ergens onder de grond moet bevinden. Omwille van

internationaal vastgelegde archeologische principes wordt dat toestel niet opgegraven, mijnheer Verstreken.

Mijnheer Van Mechelen, u vraagt een aantal heel specifieke zaken. Ik ga daar proberen naar behoren op te antwoorden. Ik denk dat het belangrijker is, zoals u in uw slot zegt, hoe we daar nu mee omgaan. Het is allemaal heel waardevol en de vraag is of er niet meer stappen gezet moeten worden.

Het onderzoek, de inventarisatie en de bescherming van bunkers en bunkerlijnes zijn geen aparte projecten, maar maken onderdeel uit van het project '100 jaar Grote Oorlog' en van de geïntegreerde beschermingsstrategie. Daarom valt de inzet specifiek voor de inventarisatie en de bescherming van bunkers moeilijk uit te drukken in voltijdse equivalenten. Specifiek voor de inventarisatie van het oorlogserfgoed in de Westhoek verwijs ik naar mijn antwoord op de vraag van de heer Verstreken dat ik zonet heb gegeven.

Specifiek voor de beschermingsdossiers wil ik vermelden dat de opmaak van een beschermingsdossier en het opvolgen van de beschermingsprocedure een proces is dat niet continu verloopt. Erfgoedconsulenten werken meestal aan meerdere beschermingsdossiers tegelijk. Sommige zijn in procedure, andere nog niet. Het is dus onmogelijk om hier voor heel Vlaanderen een cijfer op te plakken. Wel kan worden aangegeven dat momenteel een omvattende bescherming voor bunkers en slagvelden in West-Vlaanderen wordt voorbereid door één erfgoedconsulent, die hier zowat fulltime mee bezig is. Dat past in mijn voornemen om in 2011 werk te maken van de bescherming van bunkers in de frontstreek. De erfgoedconsulent zal ook een criterianota over oorlogslandschappen uitwerken en die moet gebruikt kunnen worden in de vijf provincies.

Er werden 21 bunkers en verdedigingswerken aan de inventaris van het bouwkundig erfgoed toegevoegd sinds 1 januari 2010, dat allemaal na een terreinbezoek en controle ter plaatse. Het kan hierbij gaan om één bunker of om een combinatie van meerdere bunkers op een site of in een bunkerlinie. Van deze 21 zijn 17 relictien afkomstig van de geografische inventarisatiecampagnes in Koekelare, Wetteren en Dendermonde; 3 records zijn aanvullingen op basis van lopende beschermingsdossiers en 1 record is een aanvulling op basis van een signalement door een geïnteresseerde burger. Inventarissen van vrijwilligersverenigingen worden niet automatisch in de inventaris van het bouwkundig erfgoed opgenomen. De redenen hiervoor heb ik al meermaals meegedeeld in deze commissie. Vaak hanteren vrijwilligers niet de criteria die het VIOE ook hanteert, en moet het VIOE eerst een toets doen voor die kunnen worden omgezet, wat niet belet dat het aangereikte materiaal hoogst interessant kan zijn.

In mijn beleidsnota en de beleidsbrief Onroerend Erfgoed 2011 vermeld ik dat in deze regeerperiode voor de inventarisatie van bouwkundig erfgoed de focus ligt op de geografische herinventarisatie. Thematische inventarissen van militaire constructies worden gescreend en gebruikt indien ze nuttige informatie voor de geografische herinventarisatie opleveren. Voor de opmaak van het hoofdstuk over de Eerste Wereldoorlog van de onderzoeksbalans heeft het VIOE, zoals vermeld in het antwoord op uw schriftelijke vraag 403, een oproep gelanceerd om zoveel mogelijk inventarissen of andere publicaties over dit onderwerp te melden. De aangemelde informatie is gebruikt bij het samenstellen van het betrokken hoofdstuk van de onderzoeksbalans, en, zoals ik zonet schetste, zal die informatie ook bij inventarisatieopdrachten worden gebruikt.

Mijn administratie kan geen sluitend overzicht genereren van het aantal nog bewaarde bunkers. Dit is praktisch onhaalbaar aangezien dit zeer arbeidsintensief is. Een bijkomend probleem is dat de domeinen Raversijde en Cabour in hun totaliteit als monument beschermd zijn, de bunkers maken dus deel uit van een geheel en zijn niet apart opgelijst. Het is dan ook onmogelijk om percentages te geven. De inventaris van het bouwkundig erfgoed bevat momenteel 205 bunkers, verspreid over heel Vlaanderen. Dit overzicht kunt u raadplegen op de website van het VIOE. De databank beschermingen bevat momenteel minstens 60

beschermden bunkers en bunkercomplexen, verspreid over heel Vlaanderen. Voor beide ligt het zwaartepunt onmiskenbaar in de provincie West-Vlaanderen.

Omwille van prioriteitsstellingen zijn er geen afspraken gemaakt met de federale overheid over de inventarisatie van bunkers en bunkerlijnes. In antwoord op uw schriftelijke vragen heb ik al gewezen op de tot nu toe niet zo vlotte contacten met het Legermuseum en de Koninklijke Militaire School, die over essentiële informatie beschikken die bij de voorbereiding van beschermingsdossiers heel belangrijk kan zijn. De informatie kan systematisch worden verwerkt in het overeenkomstige informatieve dossier.

Ik heb melding gemaakt van wat er is gebeurd. De oproep is specifiek meegedeeld per brief aan het Legermuseum. Maar daar heeft het niet op gereageerd. Er zijn goede contacten met professor De Vos, ook in het kader van wat in West-Vlaanderen gebeurt. Ik ben blij dat deze problemen worden gesignaleerd. We moeten inderdaad, wat u noemt een tandje bijsteken. Ik ben van plan om de federale minister te contacteren.

U zegt terecht dat een aantal van die militaire domeinen zullen worden gedesaffecteerd. Tot nu toe zijn dat witte vlekken. Men laat ons daar niet toe, dat weet u. De Bootsman Jonsonbunker in Oostende is, nadat we alles hebben laten inventariseren, plots wel aan het licht gekomen, omdat die bestemming helemaal gedesaffecteerd was en omdat Oostende plots wordt geconfronteerd met die enorme bunker nu de stad er een woonwijk wil realiseren.

Die bunker was ondertussen in NAVO-verband gebruikt. De telefooninstallatie uit de Koude Oorlog bevond zich daar nog. De militairen zeiden dat we niet op die terreinen mochten komen. Ze hanteren nog steeds de code van wit gebied in Ruimtelijke Ordening, en daartoe verschaffen ze geen toegang. Het zou jammer zijn dat er geen medewerking wordt verleend.

In de eerste plaats zou het mogelijk moeten zijn dat men tot de terreinen die men desaffecteert – daar is de situatie het dringendst – toegang verschaft, zodat het VIOE daar zijn werk kan doen. Zonder al te veel militaire geheimen te schenden, moet het toch ook mogelijk zijn om toegang of minstens een inventaris te krijgen. Ik neem aan dat die informatie al bestaat, hetzij in de Koninklijke Militaire School, hetzij in het Legermuseum, hetzij op een andere plaats. Ik ga rechtstreeks contact nemen met de federale minister. Hopelijk is dat de goede manier om tot een doorbraak te komen in dit dossier.

Zoals u weet, is het proces tot inventarisatie en bescherming van bunkerlijnes in feite nog maar pas opgestart. De eerste focus ligt op West-Vlaanderen. Dat heeft uiteraard te maken met het project 2014-2018, met het UNESCO Werelderfgoed-dossier. Het is de bedoeling al die inspanningen ook door te trekken naar de andere provincies. De criterianota moet toelaten om daarna elders een gesystematiseerde aanpak te doen.

De bescherming van individuele bunkers verschaft inderdaad niet ten volle inzicht in de historische en verdedigingstechnische rol die deze objecten moesten spelen. Het onderling verband en de ondersteuning die geboden werd door andere structuren en door de landschappelijke aanleg, zijn wezenlijke onderdelen van het totale verdedigingssysteem. Ik kan daarom uw oproep begrijpen om dit aspect niet uit het oog te verliezen. Maar ik kan u ook verzekeren dat mijn administratie hier terdege van op de hoogte is, en dat ze momenteel onderzoekt wat de werkbare manieren zijn om hiermee om te gaan.

In sommige gevallen wordt, voorlopig toch, gekozen voor een beperkte aanpak, waarbij enkel de individuele bunkers als monument worden beschermd. Dit valt als volgt te verklaren: de bunkers zijn vrijwel steeds objecten zonder economisch nut, ze staan vaak ook ‘in de weg’, het is met andere woorden erfgoed dat steeds meer onder druk staat, en dreigt te verdwijnen.

Als een fragment met verdwijning bedreigd is, schiet er soms niets anders over dan snel in te grijpen door enkel de individuele objecten te beschermen als monument, zonder voorlopig in te gaan op de context door bijvoorbeeld de opname van de bunkers in een ankerplaats.

Dat is recent gebeurd in Vrasene met bunkers van de Hollandstelling. Omdat onmiddellijk na de vernietiging door de Raad van State van de oorspronkelijke bescherming werd vastgesteld dat een aantal bunkers acuut waren bedreigd, hebben we ervoor gekozen om de oorspronkelijke bescherming van de individuele bunkers van de stelling, als monument, zo vlug mogelijk opnieuw in te zetten. Er was door de hoogdringendheid geen tijd voor een omvattende aanpak waarbij ook het ruimtelijke en landschappelijke verband mee kon worden verankerd. Er is echter niets dat belet om dit in de toekomst als aanvullende maatregel alsnog uit te voeren.

Alle gecontacteerde experts zijn het erover eens dat er voor de verankering van de ruimtelijke en landschappelijke erfgoedwaarde, die een wezenlijk onderdeel vormt van dit soort erfgoed, geen pasklare oplossing bestaat. In bepaalde gevallen zal het getrapte systeem van verdedigingswerken, schietlijnen en zichtassen inderdaad via de doorkoppeling in ankerplaats en erfgoedlandschap beschermd kunnen worden. Maar ook een bescherming als monument of landschap kan soms volstaan, zoals de recente beschermingen van domein Raversijde of domein Cabour aantonen.

De aanzienlijke ruimtelijke impact van verdedigingslijnes in sommige gevallen maakt alleszins dat een beschermingsonderzoek ruimer zal gaan dan het louter afwegen van erfgoedwaarden van de individuele objecten. Er zal en moet ook worden gekeken naar andere maatschappelijke belangen, naar het aanwezig zijn van een draagvlak. Op basis van deze elementen zou bijvoorbeeld kunnen worden geopteerd om een betekenisvol fragment uit de linie zoveel mogelijk te bewaren, terwijl de resterende bunkers en verdedigingselementen eerder als individuele objecten worden beschermd, zonder uitdrukkelijke bescherming van hun ruimtelijke context.

Dit zal een wetenschappelijke afweging zijn, waarvoor ik vertrouwen heb in de administratie, die zich laat bijstaan door experts. U hebt gelijk, mijnheer Van Mechelen, de toegang tot de niet-beschermden en niet in kaart gebrachte objecten moeten we zo snel mogelijk realiseren. De aanpak moet gebeuren, rekening houdende met het ruimere aspect van de verdedigingslijnes en de landschappelijke elementen, weze het dat de experts zeggen dat het niet altijd mogelijk zal zijn om tot een omvattende oplossing te komen omdat er andere maatschappelijke overwegingen meespelen. Waar mogelijk moeten we tot grotere beschermingen komen dan alleen maar de objecten. Soms moet er, omwille van hoogdringendheid die hopelijk door iedereen wordt onderschreven, snel objectmatig worden ingegrepen, ook al ziet de administratie de hele context. Dan moet ze ingrijpen om verdwijning of vernietiging te voorkomen.

De voorzitter: De heer Verstreken heeft het woord.

De heer Johan Verstreken: Ik dank de minister voor zijn uitgebreide antwoord. Domein Raversijde is een mooi voorbeeld van de manier hoe het geheel van een site is aangepakt en beschermd. Het loont de moeite om het te gaan bekijken. De provincie West-Vlaanderen heeft er goed werk geleverd. Ik ben benieuwd naar de bunker op de Kazerne Bootsman Jonson. Ik heb er zelf nog als militair een simulatie-oefening van een mosterd aanval meegemaakt. Wordt de site bedreigd? Wordt ze geklasseerd of geïntegreerd in het woonproject dat er gepland is?

Voorts is gesproken over de dugouts, de tunnels en de dodengrachten die vaak bovengronds worden gereconstrueerd. De ondergrondse installaties zijn dikwijls moeilijk te restaureren. Er zijn nog heel wat mijntunnels en in het buitenland, bijvoorbeeld in Vietnam, kunnen die blijkbaar wel worden gerestaureerd. Naast de technische mogelijkheden, is het de vraag hoeveel geld men eraan wil besteden en hoeveel belang men hecht aan het opgraven van een dergelijk oorlogsverleden. Een bloempot kan voor sommige musea misschien heel veel waarde hebben, maar de graafmachine waarover ik het had, kan in de toekomst ook belangrijk zijn. U stelt dat al wat dieper dan 4 meter onder de grond zit, niet wordt

bovengehaald. Wat is de reden daarvoor? Specialisten zeggen dat er nog heel wat waardevols in de ondergrond begraven ligt. Misschien wordt het tijd om daar eens iets mee te doen.

Ik kijk uit naar het rapport en de aanbevelingen die u voor medio 2011 aankondigt. De locatie van de graafmachine is precies bekend. Het verhaal dat u bracht, kan voor het toerisme heel waardevol zijn. Er bestaan in het licht van de Eerste Wereldoorlog heel mooie culturele verhalenroutes. De graafmachine kan daartoe een bijdrage leveren.

De voorzitter: De heer Van Mechelen heeft het woord.

De heer Dirk Van Mechelen: Ik dank eveneens de minister voor zijn antwoord. Het onderwerp verdient de nodige aandacht en inzet van mankracht, al is die beperkt. Er zijn blijkbaar toch drie medewerkers voltijds mee bezig. Er zijn 205 bunkers geïnventariseerd en 60 beschermd. Dat klinkt misschien veel, maar dat is niet zo. Alleen al op de KW-linie staan er een honderdtal bunkers. Gelet op de ruimtelijke claims in Vlaanderen, zouden er wel eens in recordtempo kunnen verdwijnen.

Het is een goed moment om de handen in elkaar te slaan en met de federale minister van Defensie te praten. Zelf heb ik dat destijds ook gedaan. Een samenwerking met de Koninklijke Militaire School moet tot snelle resultaten leiden. Zij beschikken over meer manschappen dan wij.

Ook samenwerking met het Agentschap voor Natuur en Bos is aanbevolen omdat nogal wat bunkers in bossen of natuurgebieden liggen. De antitankgracht loopt bijvoorbeeld van het Albertkanaal tot aan de Schelde en is door de wijziging van het gewestplan niet langer weerhouden voor het Duwvaartkanaaltracé. De antitankgracht valt onder Natuur en Bos. Samenwerking met Natuur en Bos, Toerisme en Erfgoed levert vooral winwinsituaties op. Zo wil men er bijvoorbeeld ook een recreatief fietspad aanleggen.

De voorzitter: De heer Vandaele heeft het woord.

De heer Wilfried Vandaele: Ik heb een ideologische bedenking. Oorlogserfgoed heeft zeker een uitgesproken toeristische dimensie. Het biedt niet alleen een economische meerwaarde, maar vervult ook een educatieve rol. Ik denk aan de vredesgedachte en de afschuw voor conflicten die sinds 1914-1918 eigenlijk nooit helemaal weg zijn geweest. Het erfgoed is van onschatbare waarde en brengt Vlaanderen ook in een positie om met kennis van zaken over dit thema mee te praten op het internationale niveau. We steunen het huidige beleid, maar ook initiatieven die in de toekomst worden genomen.

De voorzitter: Minister Bourgeois heeft het woord.

Minister Geert Bourgeois: Het aantal beschermde bunkers moet inderdaad stijgen en dat zal ook gebeuren. Het is een zeer arbeidsintensief werk. Ik zal uw suggestie om contact op te nemen met Natuur en Bos zeker meenemen. Zij beschikken misschien over nuttige gegevens. Ook met Defensie reken ik op een positieve samenwerking.

Wat Bootsman Jonson betreft, wou de stad Oostende er een huisvestingsproject inplanten. Na verzet tegen de afbraak is er een voorlopige bescherming van de site goedgekeurd, met de consensus van de stad Oostende. De bunker zal in het woonproject worden geïntegreerd en nuttig worden herbestemd. De bunker is zeer lang en biedt heel veel mogelijkheden voor ontmoetingsruimten voor jongeren en zo meer.

Wat de ondergrondse opgravingen betreft, is de stelregel dat alleen wordt opgegraven als er een verstoring optreedt. Dat zijn de archeologische regels van het verdrag van Valletta. Als men 20 meter diep graaft, verstoort men de bodem. Er kunnen allerlei resten door elkaar worden gehaald, ook bijvoorbeeld middeleeuwse resten. Het principe is dat alles in situ bewaard blijft, zowel op het land als in de zee.

Wat de toegankelijkheid betreft van een aantal zaken, moet ik zeggen dat in de toeristisch-recreatieve projecten (TRP) die nu zijn ingediend in het kader van de oproep 'WO I', een

aantal mooie projecten zitten van gemeenten uit de Westhoek om een valorisatie te doen van wat er is, om wat bestaat open te stellen en toegankelijk te maken. Ik ken de situatie in Vietnam niet zo goed, maar ik weet wel dat het in onze Westhoek om een kleibodem gaat: zodra je even onder de grond gaat, sta je helemaal in het water. Het is niet evident om al die zaken te doen. Bovendien is de situatie in Vietnam recenter. Wij moeten met veel grotere omzichtigheid te werk gaan. Ik heb u meegedeeld dat een aantal zaken, zoals houten constructies, al verzakt en verdwenen zijn. Ik meen dat we toch vertrouwen moeten hebben in onze specialisten, want zij weten hoe ze ermee om moeten gaan.

Wat hier belangrijk is, is het Valletta-principe dat je in situ bewaart. Dat is overal de geldende regel. Wij waren, op Bosnië na, de laatste om het verdrag te implementeren. Alle andere landen passen die principes toe. Het is mooi dat wij dat internationaal erkende archeologische basisprincipe ook respecteren.

De voorzitter: De heer Verstreken heeft het woord.

De heer Johan Verstreken: We zullen het voorlopig hierbij laten, maar dit wordt zeker nog vervolgd.

De voorzitter: Het incident is gesloten.

■

Vraag om uitleg van de heer Bart Caron tot de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand, over een wijziging van het besluit van een onderhoudspremie voor beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten - 466 (2010-2011)

De voorzitter: De heer Caron heeft het woord.

De heer Bart Caron: Voorzitter, minister, collega's, in de notulen van de Vlaamse Regering van vrijdag 29 oktober 2010 lees ik: "De Vlaamse Regering wijzigt principieel het vaststellingsbesluit van een onderhoudspremie voor beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten."

In de toekomst komen de lokale en regionale besturen dus – tenminste bij een definitieve goedkeuring – niet meer in aanmerking voor normale onderhoudspremies. Het Vlaamse Gewest springt vandaag financieel bij voor 40 percent van de onderhoudspremies die worden toegekend aan de lokale besturen.

In hetzelfde besluit wordt ook voorgesteld om voor de ZEN-monumenten (zonder economisch nut) en het molenerfgoed dubbele onderhoudspremies toe te kennen: van 40 percent naar 80 percent.

Ik was een beetje verrast door de beslissing, want ik had die op geen enkele manier zien, voelen of horen aankomen: ze vloog helemaal onder de radar door. Blijkbaar wist ook niemand in het veld iets van die intentie.

Ik vind het een heel merkwaardige beslissing, want die kan mijns inziens niet worden gebaseerd op erfgoedintrinsieke motieven. Ik kan me niet indenken dat u dit soort zaken doet omdat het erfgoed er beter van wordt. Het belangrijkste is toch dat de kwaliteitsketen die bij de onderhouds- en restauratieproblematiek van erfgoed bestaat, van inspectie, bijvoorbeeld door Monumentenwacht, opvolging tot en met de restauratie, niet doorbroken wordt. Dat gevaar dreigt nu, want met het voorstel wordt de eerste schakel weggenomen.

U weet dat als u de stimulus voor onderhoud wegneemt, het risico bestaat dat er minder goed zal worden onderhouden en dat de rekening finaal veel hoger zal liggen. Men zal immers wachten om een restauratiepremie aan te vragen tot het gebouw in kwestie er nog veel slechter aan toe is dan op het moment dat men normaal aan het onderhoud zou beginnen.

Minister, ik vind dit een heel merkwaardige zaak. In uw beleidsbrief pleit u voor een sterk draagvlak van lokale besturen en voor het responsabiliseren ervan inzake erfgoed en ik meen dat u aan het partnerschap met de lokale besturen moet vasthouden.

De keten zal worden doorbroken doordat de gemeenten wel voor restauraties premies zullen blijven krijgen, maar niet langer voor het onderhoud. Ze hebben dus alle redenen om hun kosten uit te stellen tot er sprake is van grote kosten, om dan de subsidie of premie van het Vlaamse Gewest te verwerven. Uit alles blijkt toch dat onderhoud duurdere kosten vermijdt, dat het onderhoud een belangrijke stap is om de peperdure restauraties in het erfgoed uit te stellen.

Een tweede element zijn de onderhoudspremies voor ZEN-monumenten en het molenerfgoed. Ik kan daar principieel mee leven, maar eigenlijk doet u hiermee al een voorafname op het nieuwe Erfgoeddecreet. Het staat wel in uw conceptnota, maar ik wist niet dat het de bedoeling was om dit al zo snel in te voeren.

Omdat het er zo snel is gekomen, vraag ik me af of er eigenlijk wel overleg over is geweest. Werd daarover gepraat met de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) en met de Vereniging van de Vlaamse Provincies (VVP)?

Minister, ik kom tot mijn vragen. Welke motieven hebt u voor de afbouw van de onderhoudssubsidies aan lokale en regionale besturen? Meent u dat het erfgoed beter af zal zijn zonder die subsidies voor onderhoud?

Hebt u overleg gepleegd met de VVSG en de VVP? Uiteraard heb ik me geïnformeerd voor ik deze vraag heb ingediend en ik kan getuigen dat ook daar sprake is van een complete verrassing. De mensen vielen helemaal uit de lucht, ze wisten niet eens dat dit principieel door de Vlaamse Regering werd besproken. Zo niet, waarom hebt u geen overleg gepleegd? Bent u alsnog van plan om overleg te plegen? Bent u daartoe bereid?

Is er een advies uitgebracht door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) en door de Strategische Adviesraad Ruimtelijke Ordening – Onroerend Erfgoed (SARO)? Wat is de teneur van hun advies? Dat zit immers niet in de regeringsbundel.

In de regeringsbeslissing staat ook dat er een aantal procedures worden bijgestuurd, maar ik heb geen details. Ik zou graag willen weten welke procedures zullen worden bijgestuurd.

De voorzitter: De heer Van Mechelen heeft het woord.

De heer Dirk Van Mechelen: Voorzitter, collega's, ik wil me aansluiten bij de bezorgdheden van de heer Caron. Het was inderdaad toen ik het begrotingsdocument met enige interesse heb doorgenomen en de toelichting bij de middelenbegroting per programma bekeek en vooral pagina 97 inzake de onderhoudspremie voor beschermde monumenten, openbare sector, dat ik met stijgende verbazing de motivatie las om een krediet dat in 2009 nog goed was voor 2,3 miljoen euro terug te schroeven naar een half miljoen euro. Daarbij wordt inderdaad gesteld dat de gemeente of stad het onderhoud van beschermde monumenten maar zelf moet doen en zelf moet betalen.

Toen ik zag dat de middelen worden geheroriënteerd naar onder meer het koggeproject en het Tongerenproject, vroeg ik me af of we nu goed bezig zijn. Het gaat om de incentives die de gemeenten hebben en meestal gaat het niet om grote dossiers, maar over dossiers die automatisch worden afgehandeld door de administratie, er komt geen minister aan te pas – vandaar dat het goed marcheert, het gaat vlot. Nu zullen we dit soort dossiers van de kaart vegen en zeggen dat onderhoud een zaak is van de openbare besturen, van de steden en gemeenten zelf.

Ik koppel dit ook een beetje aan de bespreking die we straks zullen hebben over de rol van Monumentenwacht en over uw nota Interne Staatshervorming. Monumentenwacht wordt vandaag voor een groot stuk gefinancierd door de provincies. Het zijn de monumenten-

wachters die letterlijk op de torens van het gemeentehuis klauteren om te bekijken wat er moet gebeuren. Dan worden er snel onderhoudsaanbevelingen gegeven die dan meestal worden omgezet in een aanvraag voor een onderhoudspremie. Op die manier wordt erger voorkomen. U zegt nu, minister, dat steden en gemeenten dit nu zelf maar moeten doen, dat het hun elementaire opdracht is.

Als je dit dan leest met het oog op de toekomst van de koppelsubsidies, waar we allemaal al vragen over hebben, dan vraag ik me af wat er zal gebeuren met al die gebouwen – ik kijk ook even naar mijn charmante buurvrouw, mevrouw Van Volcem, want in Brugge zijn er meer van die gebouwen dan in Kapellen.

Vandaar mijn vraag of dit doordacht is. Is dit doorgepraat met de sector, met Monumentenwacht, met de VVSG? Zijn er daarover adviezen ingewonnen? Zouden we dat niet eens opnieuw bekijken?

De voorzitter: Mevrouw Taeldeman heeft het woord.

Mevrouw Valerie Taeldeman: Onze fractie sluit zich aan bij de vraag van de heer Caron, omdat we ook opmerken dat er nogal drastisch gesnoeid wordt in die onderhoudspremies voor openbare besturen. Er wordt namelijk van ongeveer 2 miljoen euro gegaan naar 500.000 euro. Op zich is dat nagenoeg een afschaffing van die onderhoudspremies, met een kleine uitzondering van die ZEN-monumenten en molens, zoals de heer Caron ook aangehaald heeft.

Vanuit onze fractie willen we er duidelijk over zijn dat we dat betreuren. Al meer dan 10 jaar proberen we in Vlaanderen een shift te realiseren van restauratie naar onderhoud. Een goed onderhouden monument moet minder vaak en minder drastisch gerestaureerd worden. Een goed onderhoud van die monumenten is zowel in het belang van de Vlaamse belastingbetaler als van het erfgoed zelf, omdat er meer originele elementen in een betere toestand kunnen bewaard blijven.

De voorzitter: Mevrouw Van Volcem heeft het woord.

Mevrouw Mercedes Van Volcem: Minister, ik hoef u niet uit te leggen dat mijn gemeentebestuur en ik daar uitermate ontgoocheld over zijn. Ik denk zelfs ook uw eigen administratie. De Vlaamse administratie in Brugge heeft er veel bedenkingen bij dat u de onderhoudspremies voor monumenten in handen van lokale besturen afschaft. Wie is de waakhond van het mooie patrimonium? Dat zijn toch de juist de lokale besturen, die toch ook de plicht hebben om als voorbeeld aan de bevolking hun monumenten te onderhouden. Mijn vraag is wat u nu eigenlijk wilt doen met deze budgettaire vermindering. U weet zeer goed dat alle steden en gemeenten het budgettair steeds moeilijker hebben. Als ze dan ook het onderhoud nog zelf moeten doen, rijst de vraag hoe het komt dat een minister bevoegd voor het onroerend erfgoed een dergelijke beslissing neemt. Ik betreur dat ten zeerste.

Zijn alle kerken en kathedralen ZEN-monumenten? We zitten toch met heel mooie monumenten die heel duur zijn, bijvoorbeeld de Sint-Salvatorskathedraal en Onze-Lieve-Vrouwekerk. Het onderhoud en de restauraties kosten 5 miljoen euro. Ik heb gelukkig in de vorige periode meer steun op dat vlak kunnen ontvangen voor de stad Brugge, maar ik vind dat het niet kan dat de overheid een dergelijk voorbeeld stelt. We doen niet anders dan een draagvlak te proberen creëren op lokaal niveau. We doen ook een kunstige herstelling van gebouwen die geen monument zijn, van gebouwen die op de lijst van het bouwkundig erfgoed staan. We gaan daar heel ver in. We spenderen daar al 1 miljoen euro per jaar aan. We proberen mensen te sensibiliseren en onze lokale overheidsdienst gaat de mensen deskundige uitleg verschaffen. En dan gaat u de onderhoudspremie voor onze eigen monumenten afschaffen. Ik betreur dat, maar als u kan zeggen dat kathedralen, kerken en zelfs parochiekerken ZEN-monumenten zijn, dan denk ik dat het een verbetering is. Want 25 procent van de oppervlakte van de Brugge binnenstad is in handen van kloosterorden en bestaat uit kerkelijk patrimonium.

De voorzitter: Minister Bourgeois heeft het woord.

Minister Geert Bourgeois: Ik betreur dat die vraag hier gesteld wordt in het kader van een vraag om uitleg. De heer Van Mechelen heeft terecht de link gelegd met de begroting en ik had verwacht dat we deze discussie binnen de begroting zouden voeren. Dat zou logischer zijn. Het parlement is uiteraard baas van zijn werkzaamheden, maar ik moet een antwoord geven dat geïsoleerd staat van de totale context. Ik kom daar straks op terug.

Mijnheer Caron, u was er gisteren bij. Ik heb in de commissie Binnenlands Bestuur en Inburgering de totale context van de besparingen gegeven en ik heb u ook meegedeeld dat ik als minister bovenop de kaasschaafbesparingen die mijn beleidsdomein treffen zoals bij iedereen, 6 miljoen euro recurrent moet besparen om mee te helpen om die begroting in evenwicht te krijgen. Elke minister moet dat doen en elke minister maakt daarbij keuzes. Ik stel vast dat die vanaf nu pijn beginnen te doen en dat er altijd wel een of andere opmerking over kan worden gemaakt.

Mevrouw Taeldeman, ik begrijp uw opmerking niet. Ik begrijp dat de oppositie opmerkingen maakt. Het wordt erg lastig voor de meerderheid als elke meerderheidspartij aan andere ministers gaat zeggen wat haar niet zint. Elke fractie van de meerderheid kan wel opmerkingen maken over gemaakte keuzes. Dit is een regeringsbeslissing. Ik moet mijn budget ook beperken met bepaalde bedragen. Ik kom ervoor uit dat dit keuzes zijn die ik moet nemen en men moet daar consequent in zijn. Het zijn noodzakelijke besparingsmaatregelen. Ik steek dat niet weg. Waarom is die keuze hier gemaakt? Precies omdat het een keuze is, mevrouw Van Volcem heeft het antwoord gegeven, waarbij de bewakers ervan toch de lokale besturen zijn. U hebt me zelf de stoffering voor mijn antwoord gegeven. Het is een verantwoordelijkheid van de lokale besturen en van de eigenaars. Het is een erfgoedverplichting die zij hebben.

Ik sta voor zware keuzes, ook voor erfgoed, die het onroerenderfgoedbeleid vrijwaren en die zo weinig mogelijk impact hebben op de essentie van het Vlaamse onroerenderfgoedbeleid. Het is evident – en ik ben het ter zake eens met de heer Caron – dat preventief onderhoud een goede zaak is en dat men daarmee duurdere restauratiekosten in een bepaalde mate kan vermijden. Dat betekent natuurlijk nog niet dat de Vlaamse overheid daarin moet bijdragen. Het basisprincipe is – mevrouw Van Volcem heeft het gezegd – dat de eigenaars en de vruchtgebruikers in eerste instantie verantwoordelijk zijn. Dat staat ook in het decreet van 1976: “De eigenaars en vruchtgebruikers van een beschermd monument of van een in een beschermd stads- of dorpsgezicht gelegen onroerend goed, zijn ertoe gehouden, door de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken, het in goede staat te behouden en het niet te ontsieren, te beschadigen of te vernielen.” Dat is een verplichting die geldt voor iedereen, ongeacht de subsidiëring. Ik ben van mening dat overheden daarbij een voorbeeldfunctie hebben. Die geldt voor het hele overheidspatrimonium. Men kan moeilijk zeggen dat men van burgers inspanningen verwacht als men zelf niet het voorbeeld geeft.

Bijkomend moet ik nog zeggen dat het hier meestal gaat om doodgewoon onderhoud, namelijk werken aan daken, dakgoten, verwarmingsinstallaties, schilderen van houtwerk en dergelijke meer. Dat zijn in essentie geen werken waarvan men kan zeggen dat het grote erfgoedonderhoudswerkzaamheden zijn. Het zijn werken die behoren tot het 'goede huisvaderschap'. Af en toe wordt er geprobeerd om daar oneigenlijk gebruik van te maken. We stellen vast dat er steden en gemeenten zijn die proberen om een onderhoudspremie te krijgen voor het uitvoeren van materiaaltechnisch vooronderzoek, wat niet de bedoeling is. Het gaat om onderhoud en niet om vooronderzoek.

Bovendien rijst de vraag of het stimulerende effect van die onderhoudspremie zo belangrijk is. Het gaat over maximumbedragen van 14.520 euro. Mijnheer Caron, toen u kabinetschef was, is de bijkomende premie van 25 procent afgeschaft. Er is toen al vermindering geweest tot 40 procent. Het gaat niet om de restauratiebedragen, mevrouw Van Volcem. De grote restauratiepremies blijven natuurlijk wel overeind. Men kan zich afvragen of het stimulerende

effect zo groot is. De essentie is natuurlijk – en dat vind ik wel belangrijk – of dat er niet toe zal leiden dat er minder geïnvesteerd zal worden in het onderhoud. Dat is een heel fundamentele vraag van de heer Caron.

Geen enkel lokaal bestuur kan zeggen dat een premie van 2000 of 4000 euro de doorslag geeft om al dan niet een dakgoot of een verwarmingsinstallatie te herstellen. Budgettair lijkt dit niet onoverkomelijk. Als zou blijken of als de vrees bestaat dat dit het bestuur ertoe zal aanzetten om het patrimonium niet meer te onderhouden, dan is dat een fundamentele discussie. Gaan de lokale besturen hun eigen patrimonium niet langer onderhouden omdat een kleine premie van enkele duizenden euro niet meer wordt gegeven? De meeste lokale besturen zijn heel verantwoordelijke besturen en ze zullen keuzes blijven maken die neerkomen op een goede toepassing van het principe van de goede huisvader. Dat is hun verantwoordelijkheid. Nu gebeuren tal van onderhoudswerken aan die gebouwen zonder een beroep te doen op die relatief kleine premie.

Het besluit wordt gewijzigd in die zin dat lokale en regionale besturen niet meer in aanmerking komen voor normale onderhoudspremies van 40 percent. Het blijft echter wel verantwoord om verder onderhoudspremies toe te kennen voor het meest kwetsbare publieke erfgoed, de ZEN-monumenten en het molenerfgoed, die vaak niet in handen zijn van lokale overheden. Beide categorieën kunnen dus onverkort blijven genieten van de dubbele onderhoudspremies.

De voorliggende aanpassing van de onderhoudspremiereregeling werd als doelmatig beoordeeld door de Inspectie van Financiën. Ik heb een begrotingsakkoord gekregen en de Raad van State heeft advies gekregen, en volgende vrijdag wordt het voorgelegd aan de regering voor een definitieve goedkeuring.

Ik heb de VVSG, VVP, KCML en SARO niet geconsulteerd voor deze toch heel specifieke bijsturing. Het gaat over een besluit van de Vlaamse Regering. Ik heb ze wel betrokken in de veel fundamenteelere voorbereiding van het Onroerenderfgoeddecreet. De VVSG en de KCML reageerden per brief op het voorstel. De VVSG drukt haar bezorgdheid uit en denkt dat het hefboomeffect van de premie wordt onderschat en stelt daar vragen bij. Ook de KCML drukt haar bezorgdheid uit over de genomen maatregel. Ik heb ook een opmerking gekregen van de Koninklijke Vereniging voor Natuur en Stedenschoon en van de erfgoedambtenaar van de stad Mechelen.

Het is niet zo dat de procedures worden bijgestuurd. Wel is het de bedoeling de regelgeving te herformuleren zodat een en ander duidelijker wordt, en dat we aansluiten bij de normale gang van zaken. Zo wordt scherp gesteld dat er een verschil is tussen de administratieve goedkeuring van het dossier en de toekenning van de premie – dat is een nieuw artikel 5 – en dat dat twee verschillende momenten zijn. Dat is heel logisch.

Daarnaast wordt duidelijk gesteld dat de premies worden toegekend in volgorde van ontvangst van goedgekeurde dossiers, maar dat er een uitzonderingsmogelijkheid is voor hoogdringende gevallen. Aangezien de goedkeuring van de aanvraag van de onderhoudspremie en de toekenning ervan vlot verlopen, zal de uitzonderingsmogelijkheid voor dringende gevallen enkel worden ingeroepen wanneer er een wachtlijst zou zijn.

Tot slot wordt ook helder geformuleerd wanneer 40 of 80 percent wordt toegekend, voor welke categorieën dat gebeurt, en waarvoor het laatste percentage geldt, de zogenaamde ZEN-monumenten of de maalvaardige molens. Het oorspronkelijke besluit was minder duidelijk op een aantal punten, en is daarom aangepast. Op zich is het geen bijsturing van de procedures die in dat ontwerp van besluit is vervat.

De voorzitter: De heer Caron heeft het woord.

De heer Bart Caron: Minister, ik heb mijn vraag om uitleg opgesteld en contact genomen voor ik de begroting had gekregen van de regering. Toen ik mijn vraag om uitleg opstelde,

had ik geen zicht op de budgettaire gevolgen van die beslissing. Minister, neem mij dat alstublieft niet kwalijk. Ik kan alleen maar mijn werk doen. Ik ben bekommerd om die materie en ondertussen had dit kunnen worden behandeld in dit kader. Dit punt moeten we dan straks niet meer bespreken.

Is het stimulerende effect van de maatregel nu groot of niet groot? Ik zou, in het belang van het erfgoed, kunnen hopen dat het niet groot is. Het gaat over meer dan dat. Het gaat hier over een partnership dat je maakt met lokale besturen, waarbij de overheden afspreken om een gezamenlijke verantwoordelijkheid op te nemen voor dat erfgoed, dat tot de kenmerkende identiteit van Vlaanderen behoort. Die band wordt hier op het vlak van onderhoud doorgeknipt. Dat vind ik jammer.

Minister, u bespaart met die maatregel 1,8 miljoen euro. U formuleert in uw conceptnota Erfgoed verwachtingen met betrekking tot het draagvlak tussen de lokale besturen dat moet worden opgebouwd en verder ondersteund, maar dat element zal in elk geval het vertrouwen en het lokale draagvlak niet versterken.

Ik hoop dat het geen effect heeft, maar ik ben toch ongerust. Ik weet uit ervaring, en u zeker ook, dat lokale colleges gevoelig zijn voor de meerkosten, voor de specifieke kosten die de goot of het dak van een beschermd monument vereist. Die kosten zijn meestal iets hoger dan reguliere onderhoudskosten, net omdat het over erfgoed gaat. Wij moeten die meerkosten gezamenlijk opnemen.

Ik ben ervan overtuigd dat een impulsbeleid – want dat is het hier – voor kwetsbare sectoren in de samenleving verantwoord is. U zou dan ook kunnen redeneren: waarom voeg je niet heel het budget van Monumentenzorg toe aan het budget van het Gemeentefonds? Voor Vlaanderen zal dat budgettair geen verschil uitmaken, en ook niet voor de gemeenten in kwestie. Hoewel, voor de gemeenten met veel erfgoed zou dat wel een verschil uitmaken, terwijl de gemeenten met weinig erfgoed geluk zouden hebben.

Wij hebben hier te maken met een kwetsbaar gegeven: het erfgoed. Het vereist wel degelijk die specificiteit. U neemt daarbij een zeer groot risico. Daarenboven staat dit haaks op uw andere keuze. Voor het Gemeentefonds volgt u een groeipad van 3,5 percent. Dat is prima, dat heb ik gisteren ook gezegd. Maar aan de andere kant neemt u middelen weg van de gemeenten als die geormerkt zijn. Dat is jammer en niet coherent.

In uw beleidsnota besteedt u terecht aandacht aan de problematiek van de kerken. Het gaat hier over de beschermde kerken, die voor de lokale besturen en kerkfabrieken een belangrijke bron van zorgen zijn. De restauratiekosten kunnen beperkt worden als er een goed onderhoud is. Mijn collega's hebben dat benadrukt, en ze hebben gelijk. Daar bestaat het grootste risico: dat we met kleine onderhoudswerkjes aan grote monumenten op termijn grote gevolgen kunnen sorteren, en dat nu net daarop wordt bespaard.

Ik rond af met de bedenking dat ik dat betreur. Ik meen uit de conceptnota en de beleidsbrief te kunnen opmaken dat dit maar een stapje is en dat de volgende stap de vermindering van de restauratiepremie voor de gemeenten zal zijn. Ze zullen niet alleen onderhoudspremies verliezen maar ook, als u uw zin krijgt, zullen ze morgen meer mogen opdraaien voor de restauratie van hun eigen patrimonium. In uw voorstel wordt ook dat premiestelsel verlaagd. Ik betreur ook dat zeer erg.

1,8 miljoen euro omwille van de fetisj van de sluitende begroting: waarom moeten we in godsnaam deze keten doorbreken? We hebben dat in vele jaren opgebouwd, en nu gaan we de zorg voor ons erfgoed stapsgewijs terugdraaien. Ik vind dat erg jammer.

De voorzitter: De heer Van Mechelen heeft het woord.

De heer Dirk Van Mechelen: Voorzitter, we hebben gisteren in de commissie Financiën een boeiende discussie gevoerd over het feit dat het Rekenhof stelt dat de begrotingscyclus de beleidscyclus moet volgen. In deze tijden is vanzelfsprekend besparen nodig, hoewel ik ook

daarover vragen heb als ik zie dat er in totaliteit 1,640 miljard euro bij komt. Maar goed, dat horen we dan wel in de andere commissie. Hier rijst de vraag of deze begroting het beleid volgt, zeker wat dit onderwerp betreft, de onderhoudspremies voor beschermde monumenten van de openbare sector.

Wij volgen al 10 jaar hetzelfde beleid. Dat bestaat ten eerste uit preventief onderzoek door de Monumentenwacht. Ten tweede passen wij bij het vaststellen van problemen een snel onderhoud toe en proberen vooral vervolgschade te voorkomen. Ik kan u legio voorbeelden geven van schade aan monumenten.

Het meest hallucinante was het Brouwershuis van de stad Antwerpen. Door een lekkende goot stroomde het water in een mooie kamer bekleed met lederen behang. Heel het behang was beschadigd. De kostprijs voor de herstelling van de goot stond natuurlijk niet in verhouding tot de kosten voor de restauratie van dat behang. Dus: voorzie in onderhoudspremies om snel te kunnen ingrijpen en volgschade te voorkomen.

Er zal minder onderhoud nodig zijn. Schrijf dat op. Van het krediet van 2,290 miljoen euro in 2009 is 100 percent vastgelegd in de begroting. Dat was dus een succesnummer. Voor dat krediet hadden we in 2009 een betaalkrediet van 2,8 miljoen euro ingeschreven. Dat was substantieel hoger dan het uiteindelijke beleidskrediet. Daar is bijna 86 percent van opgebruikt. Dat werkt dus. Met een maximum van 14.520 euro gaat dat over een 150 à 200 dossiers op jaarbasis. Dat is belangrijk voor de kwaliteit van het onroerend erfgoed.

Tot slot geldt hetzelfde voor de toekenning van restauratiepremies aan de openbare sector. Er zal minder onderhoud gebeuren. Veel gemeenten zullen langer wachten en direct aan een restauratie beginnen. U zegt zelf dat er medio 2010 voor ongeveer 5 miljoen euro dossiers waren in het kader van protocolovereenkomsten. Daarnaast bestaat er medio 2010 een wachtlijst van ongeveer 16 miljoen euro aan restauratiedossiers. Dat maakt 21 miljoen euro, maar we hebben slechts een krediet van 14 miljoen euro. Het gaat daar echt bergaf.

Ik kan alleen maar waarschuwen dat het werk van de voorbije jaren, dat gepaard ging met heel wat politieke discussies over de investering in deze sector, verloren zal gaan. We voerden een heuse inhaaloperatie uit om van onze wachtlijst af te geraken. Die beknipteling van 2,3 miljoen euro op een begroting van 24,5 miljard euro, is erg. Ik heb mijn buik vol van de term kaasschaafbesparing. Het lijkt nergens op en er worden geen beleidskeuzes gemaakt.

De voorzitter: Mevrouw Van Volcem heeft het woord.

Mevrouw Mercedes Van Volcem: Minister, u antwoordt niet op mijn vraag, of ik heb het antwoord gemist. Is een kerk of een kathedraal nu een ZEN-monument? Ik weet niet of we dat zo kunnen interpreteren. Dat is geen grap hoor, dat heeft een grote impact op de financiën.

U zegt dat de stad de bewaker is. Inderdaad, maar het is wel de Vlaamse Regering die het besluit heeft genomen dat het een monument is. Daar beslist de stad niet zelf over. Minister, u kunt niet beslissen dat iets een monument is en dan de onderhoudsplicht en alle bijkomende procedures doorschuiven. Ik vind dat een totaal verkeerde beslissing. Uw administratie staat daar totaal niet achter. Ik vind het een totaal verkeerd signaal aan de besturen en aan de privésector die onderhoud moet doen. Het lokale bestuur zal misschien niet eens meer in staat zijn om het onderhoud te financieren.

U zegt dat het over kleine bedragen gaat. Dat klopt misschien wel. Maar we hebben ook jonge monumenten zoals het paviljoen Toyo Ito waar budgetten voor zijn vastgelegd om toch jaarlijks onderhoud te kunnen doen. Dat jaarlijks onderhoud voor een monument moet ten laste blijven van de overheid die beslist heeft dat het een monument is.

De voorzitter: De heer Sauwens heeft het woord.

De heer Johan Sauwens: De vraag is wat er zal gebeuren met de kerkfabrieken die met een meerjarenplanning werken. Monumentenwachters zijn op dit ogenblik de grote monitoren

van de onderhoudspremie. Ze maken er ook heel veel gebruik van, en tijdig onderhoud voorkomt dure restauraties. Dat hebt u zelf al herhaaldelijk gezegd.

Is het niet mogelijk om volgend jaar in het kader van de voorziene afschaffing van de koppel-subsidies, de bedragen voor de onderhoudspremies voor de kerkfabrieken te handhaven? Men zit daar met autonome besturen. In mijn gemeente trachten veertien kerkfabrieken als een goede huisvader de kerken te beheren. Het zou spijtig zijn als zij wegvallen. De gemeente kan immers niet in hun plaats optreden. De kennis van het gebouw en de inzet is bij de kerkfabrieken zeker aanwezig.

Iedereen gaat ermee akkoord dat er bespaard moet worden, maar ik dring aan om de beslissing in verband met de kerkfabrieken te herbekijken.

De voorzitter: Minister Bourgeois heeft het woord.

Minister Geert Bourgeois: Ik neem deze maatregel niet met plezier. Ik ben het oneens met de heer Van Mechelen als hij stelt dat er geen lijn of visie achter de besparingen steekt. De kaasschaafmethode heeft niet tot een evenwicht geleid. Er moeten nog bijkomende inspanningen worden geleverd. In de vorige regeerperioden was dat nooit het geval. Elke minister treft nu maatregelen die niet sympathiek overkomen. Dat doet niets af van mijn voluntarisme ten aanzien van het onroerenderfgoedbeleid.

Het onroerend erfgoed wordt inderdaad geconfronteerd met wachtlijsten. In het verleden is er een eenmalige bijkomende impuls gegeven, waar u trouwens voor hebt gezorgd. Zelf heb ik dat ook gedaan met een bedrag van 15 miljoen euro. Niettemin zijn er nog lange wachtlijsten. Het recurrente budget laat niet toe om te voorzien in de aangevraagde restauratiesommen. Dat is de realiteit. Er moet nu nog eens 6 miljoen euro bijkomend worden bespaard.

De lokale besturen kunnen niet zeggen dat ze slecht worden behandeld. Het tegendeel is waar. Ik zal u straks meegeven hoe elke entiteit van de overheid besparingen doorvoert. Van de Vlaamse begroting gaat meer dan 4 miljard euro naar de lokale besturen. Wij stijgen met het Gemeentefonds voor het eerst boven 2 miljard euro uit. Er komt 65 miljoen euro bij. De stijging bedraagt 3,5 procent, terwijl de geschatte inflatie volgend jaar maar 2 procent bedraagt. Zelf moeten we diep in onze budgetten snijden om de begroting in evenwicht te houden. De lokale overheden worden dus gevrijwaard.

De maatregel is niet populair, mijnheer Sauwens. Maar ik wil later de problematiek met de kerkfabrieken nog eens bekijken. Er zijn drie werkgroepen actief. U hebt terecht aan de alarmbel getrokken. In uw gemeente zijn veertien kerkfabrieken actief. Dat weegt op de lokale besturen, maar ook op Erfgoed en Binnenlands Bestuur.

De lokale besturen die met lekkende goten, waterinsijpeling of kapotte warmte-installaties worden geconfronteerd, zullen toch hun normale verantwoordelijkheid moeten opnemen en de onderhoudswerken op zich nemen. Het zou erg zijn dat ze door het wegvallen van de subsidie van maximaal 14.000 euro, de gebouwen laten verkommeren. Het zou erg zijn als men daarom zegt dat men de gebouwen niet langer zal onderhouden, maar zal laten verkommeren en laten teloorgaan. Monumentenwacht zal trouwens zijn werk blijven doen en erop blijven wijzen.

Mevrouw Van Volcem, een kathedraal is geen ZEN-monument en moet onderhouden worden. Als daar de verwarming van uitvalt, moet die hersteld worden. Als daarvan de goot lekt, dan geldt dat ook. Maar elke privé-eigenaar doet dat toch ook? Die zorgt er toch ook voor dat het patrimonium in stand wordt gehouden? Als u thuis ziet dat de dakgoot slecht werkt, dat die na de winter is beginnen te lekken omdat er vorstschade is ontstaan, dan zorgt u er toch ook voor dat die wordt hersteld?

Het is altijd heel onplezierig om te zeggen dat de toelage die men ervoor kon krijgen, nu wegvalt. Ik moet keuzes maken en de heer Van Mechelen heeft er ten overvloede op gewezen dat er voor de grote, zware dossiers, voor de restauraties, een enorme wachtlijst is. Het is

aanschuiven om uitbetaald te worden, dat is de budgettaire realiteit. De eenmalige injecties die er zijn geweest, hebben gelukkig tijdelijk soelaas gebracht, maar niet structureel, niet recurrent. We zitten met zware recurrente besparingen.

Mevrouw Taeldeman, elke collega moet dat doen. Ieder van ons stelt op een ander beleidsdomein wel eens de vraag waarom iets wordt gedaan, waarom een bepaalde keuze wordt gemaakt. Gisteren kreeg ik nog lof van de oppositie voor de gemaakte keuzes. In Erfgoed kunnen we niet tot besparingen komen zonder terugdringen. Ik heb al opgemerkt dat het nu pijn begint te doen.

Mijnheer Van Mechelen, ik maak inderdaad eenmalig geld vrij voor de kogge, en die kost heel veel. Ik maak ook eenmalig geld vrij voor de Maagdentoren, en dat gebeurt op een algemene vraag vanuit dit parlement. Het komt bovenop de budgetten en daarvoor moeten we zware verschuivingen doen en ervoor zorgen dat de middelen vrijgemaakt worden. Zonder die keuzes laten we de toren verkommeren en stellen we dat de kogge, die al jaren in tonnen opgeslagen zit, niet belangrijk is voor ons. Ik moet dus keuzes maken en ik durf die in totaliteit te verdedigen, inderdaad. Ik weet dat dit niet populair is en ik begrijp de vragen die worden gesteld en de kritiek die wordt geleverd. Ik geef u ook de motieven en ik vertel u over de manier waarop ik tot die keuzes gekomen ben.

De voorzitter: Mevrouw Taeldeman heeft het woord.

Mevrouw Valerie Taeldeman: Minister, ik begrijp dat u keuzes moet maken. Iedereen in de regering moet keuzes maken. We hebben ook alle begrip voor het feit dat er moet worden bespaard, want dat is ondertussen overduidelijk, maar ik meen dat we vanuit de fractie nog steeds mogen zeggen dat we een bepaalde beslissing jammer vinden, niet meer en niet minder dan dat.

De voorzitter: De heer Caron heeft het woord.

De heer Bart Caron: Minister, ik begrijp uw uitleg. Ik begrijp ook dat u het zelf niet prettig vindt om dat soort beslissingen te nemen, maar ik meen dat u een denkfout maakt. Ik meen dat u de sterkte van het lokale draagvlak voor monumentenzorg overschat. Indien het draagvlak sterk zou zijn, dan zou uw redenering heel juist zijn en zou ik u steunen. We moeten geen impulsbeleid voeren als dat niet nodig is. Ik meen dat er nog veel werk is aan een draagvlak voor erfgoed in Vlaanderen, anders zou u zelf trouwens niet zo sterk de nadruk leggen op sensibilisering en educatie in uw beleidsbrief. U overschat het lokale draagvlak voor erfgoed, maar de kwetsbaarheid van de gemeentelijke monumenten onderschat u.

De heer Sauwens herhaalde wat mevrouw Van Volcem en ik al hebben gezegd over kerken en kerkfabrieken. U hoort het dus niet van iemand die een ‘c’ in de initialen van zijn partijnaam heeft. Ik ben zeker geen papenvreter, ik vind dat de zorg voor onze beschermde kerken een heel belangrijk aandachtspunt is. Ik vrees dat we daaronder zullen lijden.

Veel gemeentebesturen zullen dit, helaas, onder druk van de maatschappelijke evolutie en wegens de grotere kosten, weer op de lange baan schuiven en dan ontstaat er, zoals de heer Van Mechelen dat noemde, ‘vervolgschade’. Die ene lekkende goot zal ertoe leiden dat de hele muur nat wordt. Ik betreur uw beslissing, minister.

De voorzitter: Het incident is gesloten.

■